

УДК 348.6

С.Г. Александрова
здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук,
Університет економіки та права «КРОК»

Особливості та недоліки організаційно-правового механізму регулювання акціонерних товариств в Україні

У статті досліджено особливості та недоліки організаційно-правового механізму регулювання акціонерних товариств в Україні. Окремо з'ясовуються, які питання є проблемними у правовому регулюванні акціонерної форми господарювання сьогодні.

Ключові слова: акціонерне товариство, правове регулювання, організаційно-правовий механізм, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

С.Г. Александрова
соискатель ученой степени кандидата юридических наук,
Университет экономики и права «КРОК»

Особенности и недостатки организационно-правового механизма регулирования акционерных обществ в Украине

В статье исследованы особенности и недостатки организационно-правового механизма регулирования акционерных обществ в Украине. Отдельно выясняются, какие вопросы являются проблемными в правовом регулировании акционерной формы хозяйствования сегодня.

Ключевые слова: акционерное общество, правовое регулирование, организационно-правовой механизм, Национальная комиссия по ценным бумагам и фондовому рынку.

S. Aleksandrova
Post-graduate student,
«KROK» University

Features and disadvantages of the organizational and legal mechanism of regulation of joint-stock companies in Ukraine

The article explores the peculiarities and disadvantages of the organizational and legal mechanism of regulation of joint stock companies in Ukraine. Separately, they find out what issues are problematic in the legal regulation of the shareholder form of business today.

Keywords: joint-stock company, legal regulation, organizational and legal mechanism, National Securities and Stock Market Commission.

Постановка проблеми

На відміну від країн із розвинутою ринковою економікою, акціонерні товариства (далі АТ) в Україні формувалися не шляхом об'єднання індивідуальних капіталів акціонерів, а завдяки розподілу статутних фондів державних підприємств у ході приватизації. Тому в Україні існує ще багато проблем, пов'язаних із розвитком акціонерної форми господарювання. Відносини форм власності відіграють далеко не останню і навіть одну з основних ролей у стабілізації економічного стану в країні. Не випадково в останні роки проблеми власності, в тому числі акціонерної, набули особливого значення, виникла необхідність їх нового теоретичного осмислення.

Для того щоб вивести країну з кризи, поставити її на один рівень з економічно розвиненими країнами, щоб запрацювали всі важелі ринкового саморегулювання і відносини власності реалізувалися реально, необхідно добре продумане й економічно обгрунтоване державне втручання.

Головними завданнями щодо формування умов для ефективного функціонування акціонерної форми господарювання є створення правової основи, тобто організаційно-правового механізму для регулювання корпоративних відносин, тільки тоді потенційний інвестор буде зацікавлений вкладати кошти в акції українських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням проблематики державного регулювання акціонерних товариств в Україні присвячено чимало наукових праць, серед яких слід зазначити публікації таких учених, як Р. Тихончука, О. Попова, Л. Прокопчука, О. Поважного, М. Буквинської та інших. Зокрема, недолікам організаційно-правового механізму регулювання акціонерної форми господарювання приділяють увагу такі автори, як О. Мороз, Д. Тавельєва, К. Шапошникова, Л. Птащенко та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Здійснення аналізу наукових праць дозволяє зробити нам висновок про значний науковий інтерес до проблем державного регулювання. Але поза увагою залишилося, по суті, найголовніше питання – недоліки організаційно-правового механізму регулювання акціонерних товариств в Україні та невизначеність порядку ліквідації або реорганізації проблемних питань акціонерних товариств.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз стану організаційно-правового механізму регулювання акціонерних товариств в Україні, його особливості та недоліки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Можна без перебільшення сказати, що акціонування є одним з найбільш дієвих механізмів залучення та акумулювання коштів інвесторів. Інша справа, які соціально-економічні умови будуть сприяти масовому притоку заощаджень саме в акції підприємств. Які заходи і якого порядку має вжити держава для нормального функціонування цього інвестиційного механізму.

Для ефективного функціонування акціонерних товариств у всіх зарубіжних країнах велике значення мають нормативно-правові акти з регулювання цієї сфери. Основними принципами мають бути створення ефективної та гнучкої системи правового регулювання акціонерних товариств в Україні [1, с.27].

В Україні регулювання діяльності та функціонування акціонерної форми господарювання здійснюється органами загальної та спеціальної компетенції і їх відповідними нормативними актами.

Органи загальної компетенції – законодавчі органи, видають нормативні акти, що регламентують загальні основи, статус та зміст акціонерних товариств. Якщо проаналізувати законодавство, яке регулює акціонерні товариства, то на сьогоднішній

день основними нормативно-правовими актами у даній сфері правового регулювання є: Цивільний кодекс України [2], Господарський кодекс України [3], Закон України «Про акціонерні товариства» [4], Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [5], Закон України «Про депозитарну систему в Україні» [6], Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [7] тощо.

Органи спеціальної компетенції для контролю та впорядкування корпоративної діяльності видають постанови, положення, розпорядження й інші нормативно-правові акти. Забезпечують контроль за діяльністю та регулюють корпоративний стан підприємства з урахуванням і прогнозуванням специфіки даного сектору. До них відносяться:

- Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- Фонд державного майна України;
- Антимонопольний комітет, тільки в рамках та можливостях своїх повноважень.

Насамперед діяльність акціонерних товариств в Україні регулюється Законом України «Про акціонерні товариства», який визначає порядок створення, діяльності, припинення, виділу акціонерних товариств, їх правовий статус, права та обов'язки акціонерів [4, ст. 1].

Акціонерні товариства – також учасники фондового ринку й емітенти, тому їх функціонування також регламентуються нормами Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [5], «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [7]. Як зазначає О. М. Вінник, акціонерні товариства є суб'єктами господарювання – юридичними особами, вони, як й інші підприємства, регулюються однаковою нормативно-правовою базою [8, с. 8].

Регулювання фондового ринку та діяльності акціонерних товариств здійснює НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України (далі – Комісія). Комісія розробляє і затверджує акти законодавства, які є обов'язкові для виконання всіма учасниками даних відносин, контролює їх своєчасне та повне ви-

конання з тих питань, що підпадають до її компетенції. На сьогодні Комісією створено необхідну систему для нагляду й контролю акціонерних товариств, до неї входить розкриття інформації емітентами, моніторинг функціонування АТ, реагування та відповідні дії на звернення й заяви громадян і юридичних осіб. Якщо буде встановлено правопорушення, Комісія вживає відповідні заходи та необхідні санкції. Тобто, ключовим і суттєвим напрямком роботи Комісії є якісна система правового регулювання, правозастосування, захисту прав акціонерів та контролю за діяльністю АТ – як державного регулятора фондового ринку. До нагляду також відносяться питання, пов'язані з аналізом діяльності АТ як емітента, контроль за повнотою, достовірністю й своєчасністю інформації, які АТ повинні регулярно надавати НКЦПФР. Комісія, в свою чергу, об'єктивно оцінює фінансово-господарську діяльність АТ, та має можливість своєчасно виявити негативні тенденції і недоліки в діяльності та функціонуванні акціонерних товариств, це дає можливість усунути недоліки й негативні наслідки [7, ст. 8].

Проте функціонування даних регулюючих органів, разом з існуючою системою правового регулювання та нагляду за діяльністю АТ, визнається незадовільною. Ефективність регулювання діяльності АТ на фондовому ринку є досить низькою, про це свідчить незначний обсяг цього ринку, а також деформація в корпоративних відносинах в Україні, що відчувається у постійних гучних суперечках, корпоративних конфліктах та перерозподілу власності. Важливою функцією Комісії, як державного регулятора правового регулювання, є наведення порядку в чисельності акціонерних товариств, покращення їх діяльності й поліпшення системи корпоративного управління акціонерних товариств [9, с. 26].

Аналізуючи стан акціонерних товариств та їх значну кількість у державі, можна припустити, що Комісії просто не достатньо часу й чисельності співробітників для ефективного та повного контролю

над акціонерними товариствами в Україні.

Особливістю організаційно-правового механізму регулювання акціонерних товариств в Україні є дворівнева система обліку прав на акції при бездокументальній формі випуску. Тобто, акції, емітовані у бездокументальній формі існують у вигляді облікових записів на рахунках у хранителів як безготівкові кошти, а не у вигляді сертифікатів або інших документів. Підтвердження права власності на акції є виписка, що надається хранителем, з рахунку в цінних паперах. При цьому, само товариство при бездокументальній формі не може вести облік прав на акції.

Дворівнева система обліку прав на акції:

1) хранителі (банки або ліцензовані Комісією торгівці цінними паперами) відкривають зацікавленим особам рахунки у цінних паперах, на які зараховуються акції: про кожен факт зарахування акцій хранителі повідомляють депозитарій;

2) депозитарій, ліцензований Комісією, веде зведений обліковий реєстр власників акцій на підставі даних, що повідомляються йому різними хранителями [6, ст. 18].

Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» [4] з 29.10.2010р. акції емітуються тільки в бездокументальній формі. До прийняття даного Закону акції існували в документальній формі у вигляді особливих документів – сертифікатів, які підтверджували право власності особи на акції. Сертифікати видавалися акціонерам реєстратором – спеціально уповноваженою особою, що здійснював облік акцій та зберігав реєстр власників іменних цінних паперів акціонерного товариства.

Держава вирішила взяти під одноосібний контроль розрахунки на фондовому ринку і створити бездокументарну систему обліку цінних паперів. Вважається, що в даному механізмі правового регулювання є проблемні питання, які піднімаються емітентами та акціонерами.

Основне завдання депозитарних установ (депозитаріїв, зберігачів) – враховувати права власності власників цінних паперів. Подібно до того, як на рахунку в банку

зберігаються ваші безготівкові гроші, в депозитарії на рахунку зберігаються належні вам бездокументарні акції. І подібно до того, як Національний банк України одноосібно відповідає за емісію грошей у країні, Центральний депозитарій реєструє і враховує емісію цінних паперів. Логічно, коли Центральний депозитарій у країні один [10, с. 48].

Такий стан речей створював учасникам ринку й інвесторам цілу низку проблем. Справа в тому, що кожен інвестор або брокер повинен відкрити у зберігача рахунок, на якому будуть знаходитися куплені ним цінні папери, а хранитель, у свою чергу, має рахунок у тому чи тому депозитарії. Кожен емітент (АТ) також обслуговується в певному депозитарії [11, с. 9].

Здавалося б, схема не дуже ускладнюється і може існувати в такому вигляді. Однак зайва ланка в ланцюзі розрахунків – це додаткові ризики, адже збільшується ймовірність технологічних збоїв або помилок при проведенні операцій. Але і це не головне. Головним є то, що коли право власності фактично підтверджується випискою, яку надає хранитель з рахунку в цінних паперах, за підтвердженням депозитарію, акціонер повністю залежить від «людських факторів», таких як збої у комп'ютерній системі, хакерські зломи, недобросовісність працюючого персоналу та інше. Дана система не може повністю гарантувати його майнові права, а згідно із Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок», акція – це іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства [12, с. 20].

Аналізуючи даний механізм організаційно-правового регулювання, можна зробити висновок про те, що бездокументарна система обліку цінних паперів є непоганим рішенням держави контролювати та захищеності емітентів і власників цінних паперів. Тому щодо прийняття Закону України «Про акціонерні товариства», переписати або знищити реєстр акціонерів, який наразі обліковувався в журналі реєстратором, було простіше, ніж зараз. Про-

те ніяка, навіть найбільш бездоганна система обліку не гарантує ідеальної та безперебійної роботи. Через це, як необхідність додаткового та все ж таки надійного способу підтвердження права власності особи на акції, доповнити документальною формою у вигляді сертифіката, в якому будуть зазначені реквізити емітента та акціонера, а також кількість акцій в АТ. Сертифікат буде видаватися хранителем при відкритті рахунку в цінних паперах. Це дасть можливість акціонеру почувати себе більш захищено і впевнено [13, с. 87].

Висновки

Отже, функціонування акціонерних товариств, як однієї з найбільш розповсюджених організаційно-правових форм господарювання в сучасних умовах, це наперед взаємозв'язок з державою. Акціонерна форма організації підприємства порівняно нова для нашої країни. Засади управління акціонерним товариством ра-

дикально відрізняються від тих, які практикувалися раніше. Вони потребують принципово нової психології і мислення.

Важливим напрямом регулювання корпоративного сектору з боку держави є державне регулювання фондового ринку, воно передбачає комплекс заходів щодо впорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів, запобігання зловживанню й порушенню чинного законодавства учасниками цього ринку, впливає на діяльність усіх учасників відповідно до цілей і принципів, обраних державою.

Тільки ефективний організаційно-правовий механізм регулювання акціонерної форми господарювання може гарантувати захист прав акціонерів, інвесторів, врахування вимог з боку інших підприємств, податкових і законодавчих органів, також забезпечити реалізацію фінансово-економічних потреб підприємства для безперебійної та продуктивної роботи акціонерних товариств в Україні.

Література

1. Поважний О. С. Корпоративні відносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / О. С. Поважний, Н. С. Орлова; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня. – 2012. – 197 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40-44. – Ст.356.
3. Господарський кодекс України від 16.01. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). –2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
4. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50 – 51. – Ст. 384.
5. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268.
6. Закон України «Про депозитарну систему в Україні» від 06.07.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 39. – Ст. 517.
7. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 51. – Ст.292.
8. Вінник О. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про акціонерні товариства» / О. Вінник. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 312 с.
9. Шульга І. П. Економічна безпека емісійної діяльності акціонерних товариств: монографія / І. Шульга. – Черкаси: Маклуат. – 2014. – 425 с.
10. Близнюк О. П. Сучасні тенденції розвитку акціонерних товариств в Україні : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / О. Близнюк. // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2013. – 342 с.
11. Уманців Ю. М. Шляхи вдосконалення української моделі корпоративного управління / Ю.М. Уманців // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – С.9.
12. Рекова Н. Ю. Механізм управління економічною поведінкою підприємств корпоративної структури : монографія / Н. Ю. Рекова; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня. – 2015. – 356 с.
13. Назарова Г. В. Керівництво акціонерним товариством: організаційний, регуляторний та мотиваційний аспекти : монографія / Г. Назарова, В. Лаптев. – Х. : Вид. ХНЕУ. – 2014. – 244 с.